

Městské symboly

Má vaše město či obec historický znak? Nechte zhotovit i vlajku, vyzývá heraldik

Vexilologie neboli věda zabývající se historií, symbolikou a použitím vlajek a praporů zažila v ČR opravdový boom po roce 1990 v souvislosti s možností obcí požádat o udělení vlastní vlajky. Tradice této vědy je ale u nás ještě o dvacet let starší. Česká vexilologická společnost funguje již od roku 1972 a je nejstarší společností zabývající se historií a symbolikou vlajek ve střední Evropě.

Lucie Sýkorová

Dále v ČR působí například World Vexillological Research Institute založený v roce 1992 a od roku 1996 se koná každé čtyři roky národní kongres. Šestý český národní vexilologický kongres proběhl v Ústí nad Orlicí ve dnech 24.–26. června 2016. Jak se vlajky navrhují, prozradil v předvečer kongresu PhDr. Zdeněk Kubík, heraldik a vexilolog společnosti Alerion. S navrhováním komunálních symbolů a vlajek má téměř dvacetileté zkušenosti a z jeho dílny pochází více než 100 znaků a vlajek současných měst a obcí v ČR.

Jak se za poslední roky posunula vexilologie v ČR? Změnily se např. i materiály, z nichž se nyní vlajky vyrábí?

Dnes pro výrobu vyšíváných slavnostních vlajek a znaků převládá samet, zatímco před 15 lety to byl satén. Samet je hutný, má typický počes, pohlcuje světlo, takže působí „hlubokým“ dojmem, dříve se používal například i na výrobu opon v divadlech. Dá se říci, že samet dobře podporuje slavnostní vzhled výšivky právě svým kontrastem – lesk stehů vůči matným

chloupkům sametu. Proti minulosti (100–150 let zpětně, kdy se používaly ryze přírodní materiály, jako hedvábí), jsou dnešní materiály, byť také přírodní, díky pokroku ve výrobě zdobenější a déle vydrží (20 let záruka a reálná životnost 150–200 let). Jsou také odolnější vůči prachu, vlhkos-

ti a poškození. Důležitá je však také kvalita ušití praporu a příslušenství (správná délka žerdi pro prapor, správný úhel sklonu žerdi ve stojanu) – to vše ovlivňuje estetický výzor praporu. Každý náš prapor nese speciálně střiženou a všívánou výztuhu, která vždy zajistí typický „cípovitý“ tvar praporu (i při zavěšení na žerdi je vidět podstatná část praporu, prapor není jen svěšený dolů kolem žerdi, ale je kolem ní dostatečně důstojně obtočen) a tím vynikne jeho dekorativnost.

Jaký byl historický vývoj vexilologie v ČR?

Velký rozvoj vlajek jakožto oficiálních symbolů souvisí samozřejmě především s vojenstvím a panovníckou i aristokratickou reprezentací, nemluvě o církevní symbolice (korouhvích), cechovní symbolice, později spolkové atd. Velký boom pak přišel s námořnictvem – objevnými cestami, válečnými a obchodními loďstvy atd. – a konečně s konstitucí moderních národních států a politických (ústavních) zřízení v průběhu 19. století.

Klíčovým okamžikem pro rozvoj komunální vexilologie byl rok 1990 (tehdejší zákon o obcích – o obecním zřízení a formulace příslušného paragrafu o komunálních symbolech) čili obnova samosprávné úlohy obcí a později i krajů a ze zákona vyplývající právo na užívání historických symbolů (znaku i vlajky) a možnost tyto symboly zastupitelstvem přijmout (nechat si odborně navrhnout). Po čtvrtstoletí trvajícím procesu má dnes většina obcí svůj znak, přičemž již před rokem 1990 existovalo cca tisíc historických znaků měst a městysů, udělených panovníkem či tzv. právně vydržených staletým užíváním. Ještě více obcí má vlajku (týká se měst a městysů, které již znaky mají a žádaly právě o udělení chybějící vlajky). Vlajka totiž vždy musí vycházet z existujícího znaku (opačný proces není možný), přičemž je autonomním (vedle znaku samostatným) symbolem, nikoliv pouze „nosičem“ znaku, jehož štít dle našich vexilologických pravidel na vlajkový list nikdy nepatří!

Zdeněk Kubík, archivář

FOTO: ARCHIV ZDĚNKA KUBÍKA

Kolik obcí má v současné době už svou vlajku? Případně kolik se jich ještě chystá nechat si ji zhotovit?

Databáze vlajek obcí, městysů a měst v ČR obsahuje k dnešnímu dni 4 684 vlajek. Ročně přibude většinou 100 až 200 nových vlajek, které jsou obcím uděleny předse-
dou Poslanecké sněmovny spolu se znakem nebo samostatně k již existujícímu znaku. To je záležitost návrhová, tedy laicky řečeno grafická podoba vlajky (kvalitní kresba – „obdélníkový obraz“ – dle vexilologických pravidel) na papíře a posléze digitálně v Registru komunálních symbolů PS PČR. Vlastní výrobu vyšívané vlajky si u nás (ve firmě Alerion, pozn. red) zadá zhruba 300 obcí, městysů a měst ročně. Venkovních vlajek a dalších produktů s využitím grafické podoby vlajky (stolní vlaječky, mávací vlaječky, magnetky, samolepky, odznaky v podobě vlajky atd.) vyrobíme ročně pro českou komunální oblast nepočítaně (desetitisíce kusů).

Apelujeme zde zvláště na města, městysy a obce s historickým znakem, tedy staletou symbolickou

tradicí, aby se rozhodly přijmout i dosud případně chybějící vlajku a nechaly si ji navrhnout a zákonně udělit. Minimálně proto, že vlajku již mají i tisíce menších obcí, historicky vsí (udělenou nyní společně se znakem). Jde navíc o protokolárně nezbytný symbol, např. v souvislosti s návštěvou prezidenta republiky, který dekoruje slavnostní komunální prapor svou praporovou stuhou s titulaturou a datací návštěvy. Totéž ale platí pro jakékoliv významné příležitosti jako návštěvy, výročí, události, družební partnerství atd., které mohou být prostřednictvím jednotlivých praporových stuh zavěšených pod žerďovou hlavicí trvalým reprezentantem místní historické paměti. To platí obdobně i pro jakéhokoliv uživatele vlajek a praporů, právnické či fyzické osoby např. ve sféře podnikatelské – firemní – s využitím logotypu i tradiční řemeslné symboliky atd.

Můžete popsat vznik vlajky od nápadu až k realizaci?

Při návrhu nové vlajky je v prvotní fázi nejdůležitější samotný grafický

návrh, který vždy vychází z existujícího nebo též navrhovaného komunálního obecního znaku. Někdy se setkáváme s představami, že do znaku je možno vložit téměř „vše“ nebo v realistickém vzezření, rovněž pak i objekty ve své autentické podobě nebo dokonce fotografie. Ve správném heraldickém znaku se však musí vše „pouze“ symbolizovat, dle daných (staletých) pravidel a zásad.

Pokud neexistuje dobové znakové privilegium nebo zpráva o něm popisující (tzv. blasonující) znak, je žádoucí čerpat z archivních pramenů. Podstatný je i název obce, neboť může být ve znaku zobrazen pomocí konkrétní figury, tzv. mluvícího znamení.

Heraldika se přes osm set let vyjadřuje přesně a jasně heraldskými figurami (dá se říci geometrickými), obecnými figurami (tj. všeobecně platnými, konkrétně popsitelnými a představitelnými) a tinkturami – u nás dvěma kovy (zlatem a stříbrem) a čtyřmi barvami (červenou, modrou, zelenou a černou). Výjimečně můžeme použít tzv. přirozenou barvu, např. kmene a koruny lípy či

modřínu, nebo dřevěných topůrek nástrojů.

Návrh znaku a vlajky odporují cí odborným pravidlům by neprošel přes posuzování v Podvýboru pro heraldiku a vexilologii PS PČR. Vyplatí se proto svěřit vypracování návrhu znaku i vlajky zkušeným odborníkům, kteří vše vysvětlí, vyhledají archiválie a podklady, předloží grafické návrhy ke schválení zastupitelstvu, připraví žádost a další povinné dokumenty a přílohy a vše „dotáhnou“ do úspěšného konce. Po schválení v Podvýboru pro heraldiku a vexilologii doporučí Výbor pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu předsedovi PS PČR, aby svým rozhodnutím symboly udělil (datum tohoto rozhodnutí je vlastním okamžikem udělení!), následně proběhne i slavnostní ceremonie a oficiální předání blasonu znaku a popisu vlajky v dekretu (tj. později datovaném zlatiněním) z rukou předsedy Poslanecké sněmovny v reprezentativních prostorách Poslanecké sněmovny v Praze.

Jak vypadá takové přenesení reálií obce do znaku pomocí heraldiky v praxi, uveďte příklad?

V minulém roce jsem navrhoval nový obecní znak a vlajku napří-

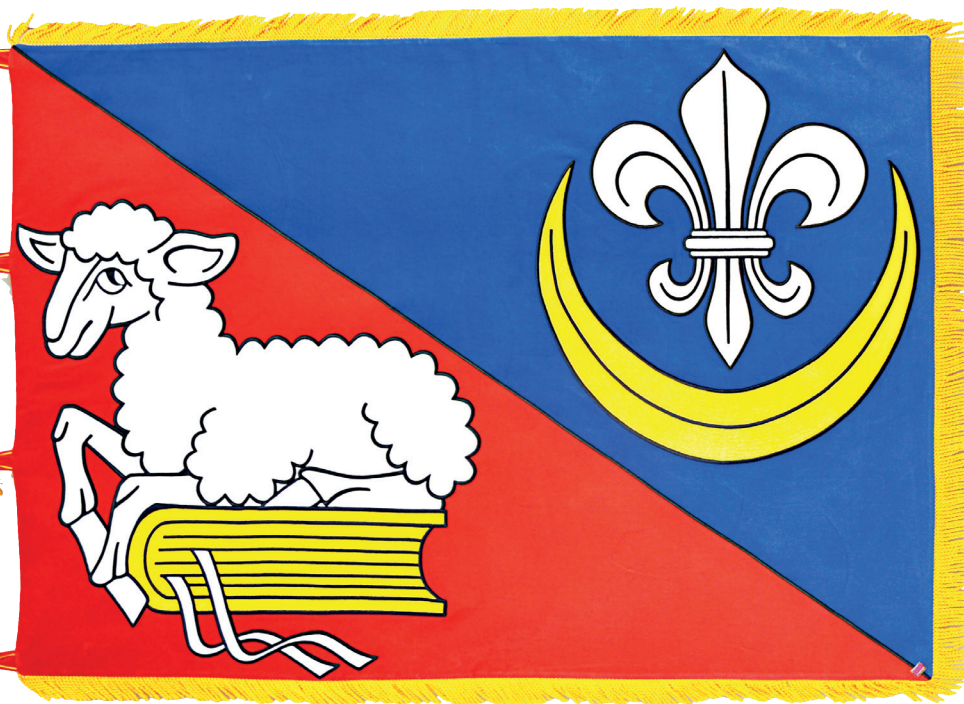
klad pro obec Vápenný Podol v okrese Chrudim. Vycházel jsem převážně z lázeňské a těžářské historie obce. Štít znaku je třikrát vlnitě dělený a toto členění symbolizuje tři části nynější obce – Vápenný Podol, Cítkov a Nerohovice. Stříbrný kov (zobrazovaný v praxi bíle) evokuje rozsáhlé vrstvy v minulosti těženého vápence. Zelená a černá jsou barvami hornictví, ale zelená zároveň odkazuje i na zemědělský ráz okolní zalesněné krajiny. Vlnité dělení štítu také připomíná místní lázeňskou tradici, Podolský potok i obě zaniklá jezírka. Vlastním symbolem obce je pak modrý vydutý klín, který asociuje monogram obce „V“ i její geografickou polohu „vkliněnou“ v dolině. Prohnutím (tj. vydutím) klínu jsem současně navodil tvar „tryskajícího léčivého pramene“, a zároveň způsob dobývání a zpracování vápence. Klín je pro větší adresnost doplněn ještě červenou knížecí čepicí, která je atributem sv. Václava, jemuž je zasvěcen místní kostel a jehož jméno nesly i místní Lázně sv. Václava. Stejný atribut pak vidíme i na souběžně realizované vlajce, která opakuje všechny tinktury a figury jejich vexilologickým převedením ze štítu znaku do listu vlajky o stranovém poměru šířky k délce 2 : 3 (pevně daném dle státní vlajky ČR).

Která obec v ČR má nejstarší a která naopak nejmladší znak (vlajku)?

To je velmi komplikovaná otázka (široké téma). Úzce souvisí s vývojem panovnické a šlechtické symboliky, jak znaků, tak praporů a tzv. livrejových barev, odvozených z tinktur znaků (viz např. bílo-červená biko-lóra v barvách odvozených ze znaku českého krále – stříbrného / tj. bílého dvouocasého lva v červeném poli štítu) a souvisejšími historickými okolnostmi. Stručně lze říci, že nej-

významnější města (vesměs královská, ale následně i velká poddaná – ve smyslu původce založení a vrchnosti/pána města-krále nebo šlechtice) mají své heraldické znaky již v průběhu 14. století. Přičemž městské pečeti (většinou se symbolikou hradeb-práva ohrazení- včetně heraldických motivů panovníka atd.) jsou ještě starší, ze 13. století. „Statisticky“ řečeno, nejstarší dochovaný doklad použitého heraldického znaku města (tj. užití štítu, který je vždy podmínkou, s vlastním znamením, neboť bez heraldického znakového štítu s jedinečným symbolem by se mohlo jednat čistě o všeobecné pečetní znamení) máme v případě Brna z roku 1315. To užívalo souběžně i starší pečeť (doloženou již roku 1247) právě s motivem opevnění a znakem panovnické vrchnosti, tak právě i druhou s vlastním (originálním) štítovým znamením, které je ostatně znakem Brna dodnes. V ČR má tedy Brno jistý (doložený) heraldický primát před Prahou.

Nejstarší (tzv. heraldické) prapory různého „tvarového formátu“ (čtvercového, obdélníkového atd., tj. vzájemného poměru šířky a délky listu) pak pochopitelně souběžně v dané době opakovaly podobu znamení z pečetí nebo štítů znaků. S rozvojem vojenských jednotek („kontingentů“) měst v „krizových“ historických časech (válek a jiného neklidu v zemi), např. na Moravě na sklonku 14. století (markraběcích válek) a rozhodně pak v průběhu husitských a následných česko-uherských a dalších válek i jiných konfliktů 15. století, se vyvinuly rozličné zástavy symbolizující dané subjekty. Máme tak doloženy též prapory již v „klasické,“ podobě „různobarevných pruhů“ (tj. především zemských a městských barev) odvozených ze znaků. Viz třeba krásný doklad praporu Starého Města pražského ve znakových privilegiích z let 1475 a 1477 v podobě tří vodorovných pruhů (v pořadí) červeného, žlutého a bílého (respektive dle směrodatnějšího/závaznějšího popisu v privilegiu: žlutého, červeného a bílého) –

Vyrobít vlajku je věda

Moderní technologie a „vychytávky“ pronikly i do tak historického odvětví jako je výroba vlajek. Prapory dnes mají nejen zákonem přesně stanovený stranový poměr (šířky k délce), ale bývají také vyztužené, s metalickou výšivkou, naimpregnované, a pokud prší, dostanou i vlastní pláštěnku. S vlajkou ušitou „na koleno“ místními švadlenkami tak dnes už neobstojí ani nejmenší obec.

„Správná vlajka (respektive prapor) musí držet tvar a při vyvěšení nesmí působit jako „kus hadru na tyči“, který se prověšuje a koukají z něj nitě,“ zdůrazňuje majitel firmy Alerion Tomáš Pokorný. „To zaručí speciálně střížená výztuha, kterou jsme v našich dílnách vyvíjeli postupně pět let a dnes je nezbytnou součástí každého vyšívání symbolu,“ vysvětluje.

Malba jehlou

Svou roli hraje i náročnost a kvalita výšivky. Rozlišujeme aplikovanou výšivku, plnou plošnou výšivku, malbu jehlou, řetízkový steh, různé úrovně stínování a podobně. Používají se také různé metody jako krumplování, štepcování, rozličné prýmký a další zdobení. „Výrazných efektů dosahujeme použitím metalického vyšívacího hedvábí, zejména stříbrného a zlatého. Jen ty nejlepší a nejzkušenější

z našich vyšívaček ovládají malbu jehlou. Touto nejdokonalejší a nejhodnotnější technikou vyšívání dokážou plasticky vykreslit a vystínovat motivy praporu (vlajky) tak, že se stávají doslova živoucími,“ popisuje Tomáš Pokorný.

Ochrana vlajky (praporu): impregnace i pláštěnka

„Všem našim klientům doporučujeme vyšívání symboly (znak, vlajku, respektive prapor i jeho stuhu) naimpregnovat proti dešti a prachu. Impregnaci praporů nabízíme jako jedinou v České republice. Impregnace přitom zvyšuje trvanlivost a odolnost symbolů až o desítky let,“ vysvětluje Tomáš Pokorný.

Samostatnou kapitolou je výběr odolné reprezentativní žerdě a hlavice, do které lze uschovat poselství dalším generacím na papíře nebo USB disku. Hlavice žerdě může být vyřezávaná ve světlém i tmavém provedení, dále kovová s českým lvem, moravskou či slezskou orlicí nebo dalšími motivy.

Mezi další nezbytnosti patří pláštěnka na prapor (kdyby při průvodu nebo slavnostní ceremonii pršelo), přepravní vak, kožený pás pro praporečnicka (ručně šitý reprezentativní kožený pás ze silné tmavě hnědé nebo světlé kůže) včetně rukavic (z jemné hovězí kůže, univerzální velikosti). Samostatnou kapitolou jsou stuhu k slavnostním vyšíváním pra-

odtud i dodnes platná vlajka Prahy v podobě žluto-červené bikolóry.

Mnohá města pak minimálně od 19. století používala (v kontextu tzv. zemských barev, té které provincie monarchie/císařství) své bikolóry či trikolóry a kladla na ně případně i znaky, jak můžeme dodnes vidět v sousedním Rakousku a Německu a jak dosud výjimečně platí u několika málo měst v ČR, právě jakožto historický relikv, jenž se ale již po roce 1990 zásadně neuplatňuje. Navíc máme již běžně rozšířené provedení jak (většinou venkovních) vlajek (tj. listu volně vztyčovaného pomocí lanka na stožár), tak i praporů, kdy je list pevně spjatý s (reprezentativní) žerdí, nebo slouží pouze k upevnění na žerdě, ať již pro interiérové, nebo i venkovní (slavnostní) využití.

porům (vlajkám) s textem o pořízení symbolu či dalších významných výročí a událostech ze života města. „Zadat výrobu vyšívání obecních či městských symbolů domácí švadleně se nevyplatí. Umělecká výšivka je řemeslo, které se udržovalo po dlouhá staletí v kláštřích, kde si je předávaly nejzkušenější a nejzručnější řádové sestry po generaci,“ připomíná Tomáš Pokorný.

Na vlajce nesmí být městský znak

Schvalování návrhů nových praporů obcí v České republice v Podvýboru pro heraldiku a vexilologii PSP ČR se řídí zhruba deseti základními zásadami. „Například poměr šířky k délce listu musí být jako u státní vlajky, tedy 2 : 3. Dnešními nejtýpčtějšímí rozměry praporu je velikost 100 x 150 cm,“ uvádí Tomáš Pokorný. Nová vlajka nesmí být zaměnitelná s existující komunální, natož pak státní vlajkou, případně regionální vlajkou (např. subjektů federací či jiných samosprávných celků, především ze sousedních zemí). „Na vlajku obce nepatří nápis, text, heslo, realistické vyobrazení a vše, co snižuje vzájemnou rozeznatelnost vlajek. Zásadně se neschvaluje vlajka, na jejímž listu je štít městského znaku, protože by tak došlo k nadbytečné duplicitě obecních symbolů. Jednotlivých obecních figur ze znaku obce je přirozeně možno použít včetně zrcadlových liter, nezrcadlové se nedoporučují,“ vyjmenovává majitel firmy Alerion. ■